

Historien om kringkastingrådet – på 60 minutter

Innhold

1925 - 1933: Den kommersielle forløperen

- Det private Kringkastingsselskapet AS
- Programråd med innflytelse

1933 - 1939: Pionertid – for både råd og NRK

- Det første Riksprogramrådet
- Det første Programutvalget
- Den første instruksen
- En alvorstung forsamling av eldre menn
- Frøken Stang
- Bak lukkede dører
- Rådets innflytelse
- Landsmål i radioen – nei takk!
- Det var nyhetene – og magre var de
- Politisk agitasjon i Kringkastingen
- Radioreklamen – en populær post

1940 - 1949: Krigstid med råd og utvalg i dvale

- Programutvalget 13. juni 1940
- Rådet går i dvale
- Gjenreisning på alle fronter
- Rådet og NS-medlemmene
- Rådet skifter navn
- Overmåte tung og støl
- NRK-boikotten av NS-kunstnerne
- De moderne lytterundersøkelsene

1950 - 1959: Radioens gullalder – med lukket råd

- Radioens gullalder
- Bak marmorveggen på Marienlyst
- Skadelig morgengymnastikk
- Den store forsvarsdebatten

1960 - 1969: TV kommer – med stormfulle rådsmøter

- Kringkastingsrådet vokser
- Opprørets tid
- Kjell Arnljot Wig
- Objektivitetsdebatten
- Fjernsynsteateret

1970 - 1979: Venstrevridd og svenske Badjävlar

- Bjørn Nilsen, journalist eller aktivist
- Badjävlar og den svenske synden
- Olav Brunvand og spionprogrammet
- Så kom svenskenes versjon

1980 - 1989: Smulere farvann for råd og NRK

- Ny kringkastingslov
- Klagenemnda for kringkasting
- Et makkverk, men et underholdende makkverk
- Ny reklamedebatt i rådet

1990 - 1999: Rådet halveres – og NRK blir større

- Et råd også for TV2
- Kringkastingsrådet halveres
- NRK i alle kanaler
- Da språket sprakk i NRK
- Jan Garbarek – nå også musikktyv

2000 - 2009: Få klager – mindre oppmerksomhet

- Midtøsten og P1-musikken
- Et råd i skyggens dal
- Servilt og utilslørt kameraderi

2010 - 2016: Sosiale medier og nye klagestormer

- Klageboksen et tastetrykk unna
- La Drømmehagen leve
- Og bunken vokste kjempehøy
- Da Jimmie Åkesson besøkte Skavlan
- Satire i Kringkastingsrådet
- Omstridt og utskjelt
- Fortsatt liv laga etter 2016

1925- 1933: DEN KOMMERSIELLE FORLØPEREN

Det private Kringkastingsselskapet AS

I 1925 blir det gitt konsesjon til privat kringkasting i Oslo. Selskapet fikk navnet Kringkastingsselskapet AS. Aksjonærer er Telegrafverket sammen med 2000 enkeltpersoner og firmaer. Radioen på denne tida besto først og fremst av grammofonmusikk, foredrag, kåserier, gudstjenester og barnetime. Kringkastingsselskapet AS holdt til i lagerlokalene til gamle Brødrene Hals sin pianofabrikk i Vika, rett bak dagens hotell Continental. Seinere fikk også Bergen, Tromsø og Ålesund tilsvarende konsesjoner for privat, lokal kringkasting.

Programråd med stor innflytelse

Et programråd på 7 medlemmer blir oppnevnt i 1925, men bare for Oslo. Programrådet har stor innflytelse på programvirksomheten. I tillegg til å fungere som kontrollinstans for sendingene, deltar også rådets medlemmer aktivt i selve programplanleggingen. Programrådets første leder fra 1925-1930 blir pianist og radioentusiast Per Reidarson. Deretter overtar universitetslektor Sam Sæland ledervervet fram til Kringkastingsselskapet AS blir oppløst i 1933. Blant medlemmene nevnes ellers som en kuriositet fru statsminister Halvorsen, som skulle ivareta husmødrenes interesser i Programrådet. Fem av medlemmene i dette aller første Programrådet skal seinere bli med over i det første Kringkastingrådet som blir opprettet i 1933 i forbindelse med etableringen av Norsk Rikskringkasting. (Opplysningene i dette kapitlet er for en stor del hentet på Hans Fredrik Dahls første bok «Hallo- Hallo» i serien om NRKs historie).

1933- 1939: PIONERTID FOR BÅDE RÅD OG NRK

Stortinget vedtar å opprette Norsk Rikskringkasting sommeren 1933. Selskapets drift er hjemlet i den nye kringkastingsloven av 24. juni 1933. Et styre på 5 medlemmer blir øverste ledelse i selskapet. Den første riksprogramsjef tilsettes året etter og heter Olav Midttun. Han får det daglige ansvaret for programvirksomheten.

Det første Riksprogramrådet

Et Riksprogramråd opprettes samtidig med at Norsk Rikskringkasting blir etablert. Rådet får 15 medlemmer. 11 er oppnevnt av Kongen, dvs. av Regjeringen og 4 av Stortinget. Riksprogramrådet skal møtes 2 ganger i året. Mange av medlemmene i dette aller første Riksprogramrådet har tidligere vært medlemmer i Programrådet fra 20-tallet (se over). Det gjaldt også lederen Sam Sæland, universitetslektor og fysiker, opprinnelig fra Jæren. Medlemmene får et årlig honorar på 500 kroner pr. år for å sitte i rådet.

Det første Programutvalget

Blant medlemmene i Riksprogramrådet velges det også et Programutvalget på 7 medlemmer som skal møtes 8-10 ganger i året. Det er Riksprogramrådet selv som innstiller hvem som skal sitte i utvalget og departementet som formelt foretar oppnevningen. I valg av medlemmer til Programutvalget legges det vekt på faglig spredning, dvs. at flest mulig programsjangere er representert (jfr. musikk, religion, landbruk, undervisning, kultur etc..)

Sam Sæland skal også lede utvalgsmøtene. Overført til politikens verden kan Programutvalget nærmest sammenliknes med et slags formannskap i forhold til et kommunestyre. I praksis diskuterte Programutvalget langt mer detaljer enkeltprogrammer og sendeskjemaer mens Riksprogramrådet konsentrerte seg om mer overordnende saker.

Den første instruks

Det nye Riksprogramrådet hadde ingen instruks å forholde seg til i sitt første funksjonsår. I stedet ble rådet oppfordret av departementet til selv å utarbeide et forslag til retningslinjer for både rådet og programutvalg. På høstmøtet i 1933 blir derfor instruksene et hovedtema som rådet brukte lag tid på. Diskusjonen gikk særlig på om Riksprogramrådet kun skulle være rådgivende organ eller om rådet skulle utstyres med mer makt. Frøken Augusta Stang var blant de som mente det siste, dvs. at rådet burde ha makt til å overprøve riksprogramsjefen i viktige programspørsmål. Dersom rådet bare ble rådgivende fryktet hun at NRK ville få «...en diktator øverst i kringkastings-hierarkiet som ga blanke f... i å følge Riksprogramrådets anbefalinger». Men frøken Stang fikk ikke støtte for sitt syn og i det endelige forslaget til instruks som ble vedtatt på november-møtet 1933 het det at Riksprogramrådet «...skal drøfte og trekke opp hovedlinjene for Riksringkastings programvirksomhet». Med andre ord en formulering som er svært likt den hovedinstruks som gjelder for dagens Kringkastingsråd.

Programutvalget fikk derimot en mer hands on rolle. I instruksene for utvalget het det bl.a. at utvalget « skal bistå Riksprogramsjefen med å utforme i store trekk Riksringkastings programmer.»

En alvorstung og forsamling av eldre menn

Fotografier av det aller første Riksprogramrådet, tatt i Nobelsalen i Oslo i november 1933, viser en forsamling av eldre, alvorstunge og dresskledte menn. Det er datidens samfunnsstopper som bemanner stolene rundt det ovale mahognibordet i den ærverdige salen: To professorer, en sogneprest, en landbruksdirektør, en avisredaktør, en universitetslektor, en tidligere statsminister og en folkehøyskolebestyrer. Kulturens interesser er ivaretatt av en komponist og en forfatter. Datidens mest utbredte yrkesgrupper, bønder, fiskere og industriarbeidere glimrer stort sett med sitt fravær. Unntaket er fisker Johan Caroliussen fra Lofoten, som for øvrig brukte tre dager på reisen til rådsmøtene i Oslo.

Noen av medlemmene i dette aller første Riksprogramrådet var allerede landskjente personer i 1933. En av disse var politikeren Jens Hundseid som nettopp hadde gått av som statsminister i den kortvarige Bondepartiregjeringen fra 1932. En annen av datidens kjendiser var en av datidens mest kjente komponister, nemlig David Monrad Johansen. Både Hundseid og Monrad Johansen skulle oppleve dramatiske hendelser 13 år seinere i livet (se neste kapittel). Mest kjent i Riksprogramrådet var nok likevel forfatteren, journalisten og arbeiderpartipolitiker Johan Falkberget fra Røros. Falkberget var allerede en kjent og kjær forfatter etter utgivelsene av romaner som *Den fjerde nattevakt* og *Bør Børson jr...* En annen gryende samfunnsstørrelse i rådet på denne tida var lederen for det nystiftede Arbeidernes Opplysningsfond(AOF), den energiske Haakon Lie. Lie skulle seinere bli Arbeiderpartiets mektige partisekretær i hele 24 år, fra 1945 til 1969. Både Johan Falkberget og Haakon Lie

var blant Riksprogramrådets mest markerte og taleføre medlemmer og begge ble sittende i rådet helt fram til 1955, bare avbrutt av de fem krigsårene.

Frøken Stang

Likestilling var sjelden tema når medlemmer i offentlige råd og utvalg skulle oppnevnes på trettitallet. Det gjaldt også regjeringen Mowinckels valg av medlemmer til det aller første Riksprogramrådet. Eneste «høne i hanekurven» blir damen som bare omtales som frøken Stang i møtereferatene fra mellomkrigstida. Hvem var så denne mystiske frøken Stang? Litt research skulle vise at denne kvinnelige pioneren egentlig var 64 år gamle Augusta Julie Georgine Stang fra Oslo. Og cv'en hennes var imponerende nok, både familiært og arbeidsmessig. Hun var datter av Høyres grunnlegger og første statsminister, Emil Stang og dessuten søster til justisminister Fredrik Stang. Selv hadde frøken Stang en solid politisk karriere. Hun var historiens andre Høyrekvinne på Stortinget, bystyremedlem i Oslo i 12 år og dessuten leder av Høyrekvinnenes landsforbund i 10 år. I tillegg var hun utdannet lærer og hadde skrevet flere bøker om barn. Som om ikke det var nok, arbeidet frøken Stang som journalist i Aftenposten fra 1912. Der ble hun bl.a. drivkraften bak Argus-innsamlingen til inntekt for de «ubemidlet dannede» (seinere det såkalte Arguslotteriet i Aftenposten som først ble avvirket i 1986).

I Riksprogramrådet satt Augusta Stang helt fram til krigsutbruddet i 1940. På denne tida hadde rådsmedlemmene fått seg tildelt sine egne program-sjangre som de skulle ha et overordnet ansvar for. For eksempel fikk komponist David Monrad Johansen musikkprogrammene som sitt spesialfelt, sogneprest Ragnvald Indrebø skulle naturlig nok lytte ekstra nøye på gudstjenestene, landbruksdirektør Bjanes fulgte godt med på Landbrukstimen mens professor Knut Liestøl hadde radioforedragene som sitt speciale. Det var heller aldri noen tvil om hvilket program frøken Stang skulle konsentrere seg om, nemlig ett av datidens mest populære, Husmortimen. Og det gjorde hun med myndig hånd. Hun var stadig frampå med kritiske merknader om programmet. I februarmøtet i 1935 slo hun bl.a. fast at Husmortimen 7. februar slett ikke hadde passet for husmødre, rett og slett fordi håndarbeidsundervisningen hadde vært altfor elementær. Hun etterlyste også mer gymnastikk i Husmortimen. I 1937 foreslo Riksprogramsjefen å endre programtittelen til det litt mer nøytrale «Hus og Hjem». Hele Riksprogramrådet syntes det var en god ide, bortsett frøken Stang. Dermed ble programmet hetende «Husmortimen» helt fram til etter krigen. Frøken Stang hadde for øvrig også barnetimene som et av sine ansvarsområder.

Et råd bak lukkede dører.

Et annet prinsipielt spørsmål som stadig dukket opp i på trettitallet, var om rådets møter skulle åpnes for pressen. Riksprogramrådets leder fikk stadig henvendelser fra frustrerte avisredaktører som ba om å få sende journalister til rådsmøtene. I instruks fra departementet var det imidlertid lagt opp til at møtene skulle være lukket.

Riksprogramrådet diskuterte spørsmålet flere ganger, siste gangen i 1935. Da ble døra slamret igjen for godt: «Riksprogramrådet finner *ikke* grunn til å rette en henstilling til myndighetene om at dets instruks forandres i den retning at pressen får adgang til å referere fra rådets møter». Begrunnelsen for dette standhaftige standpunktet var at åpne rådsmøter

kunne hindre rådets medlemmer i å gjennomføre frie og uavhengige diskusjoner. I stedet ble offentligheten avspist med noen korte og ofte intetsigende kommunikeer som fortalte lite eller intet om de friske diskusjonene i møtene. Spørsmålet om åpne dører skulle dukke opp på nytt – med full tyngde – utover på femtitallet.

Rådets innflytelse.

Riksprogramrådet ble en viktig medspiller for riksprogramsjefen i 30-åra og rådet ble stadig bedt om å uttale seg i viktige prinsipielle programspørsmål. Som regel ble også rådets anbefalinger fulgt av kringkastingens ledelse. Det er derfor liten tvil om at Riksprogramrådet i mellomkrigstida hadde langt større innflytelse over programvirksomheten enn tilfellet er i dag. Blant sakene som drøftes på 30-tallet er spørsmålet om NRK skal etablere sin egen nyhetstjeneste, om kringkastingen skal sende reportasjer og foredrag med «politisk agitasjon», om landsmål skulle tillates i sendingene og om radioreklamen fra 20-åras radio skulle videreføres i den statlige allmennkringkasteren.

Riksprogramrådet uttalte seg også om saker som i dag må regnes som rene styringssaker. Bl.a. ba rådet om at det ble satt av «...et rommelig beløp til stipender til opplæring av kringkastingens folk slik at de kan bidra til å høyne programmenes kvalitet.» Rådet ba også Riksprogramsjefen om «...å legge til rette slik at programmedarbeidere får høve til å foreta reiser ut i distriktene for å finne nytt programtilfang». Som om ikke det var nok, blandet rådet seg også inn i NRK-ledelsens lønnspolitikk. I 1946 uttalte Riksprogramrådet følgende: «Riksprogramrådet vil på det sterkeste be kringkastingens ledelse om at lønningene for funksjonærene i kringkastingen blir øket.»

Sist, men ikke minst var Riksprogramrådet og seinere Kringkastingsrådet, en viktig høringsinstans hver gang ny kringkastingssjef skulle tilsettes. Helt fram til tilsettingen av Bjartmar Gjerde i 1981 ble det holdt ekstraordinære og strengt hemmelige i møter Kringkastingsrådet for å gi Kirke- og undervisningsdepartementet sitt råd. Etter at NRK ble egen stiftelse i 1988 og seinere eget AS i 1996, ble aldri lenger Kringkastingsrådet tatt med på råd i tilsettingsprosessen.

Slaget om nynorsken

Målsaken, eller mer presist, hvor mye nynorsk skulle det være i kringkastingens sendinger, var kanskje den viktigste saken i Riksprogramrådet i mellomkrigstida. I hvert fall var det ingen saker som skapte mer engasjement. Vaktbikkjene for mer nynorsk i radioen var først og fremst Norsk Måldyrkingslag og Noregs Mållag. På den andre siden sto de konservative riksmålsforeningene som helst ikke ville høre et eneste ord på landsmål i programmene.

Diskusjonen toppet seg på et møte allerede i 1934. Det var allerede godt kjent at målsaken skulle drøftes på rådsmøtet i mai og Aftenposten oppfordret på forhånd sine lesere om å sende inn klager. Og klagene kom i tusenvis. Lederen Sem Sæland åpnet møte med å referere fra klagebunken: 2087 klager fra Bærum Riksmålsforening, 4089 protester fra Drammen, 1100 fullmakter fra Sandefjord og omegn lytterforening med trussel om lisensnekt dersom det ikke holdes lytteravstemning om målføre i kringkastingen. Tilsvarende trusler kom fra lytterforeninger over hele landet. Særlig var protestene mange mot den nynorsktalende hallomannen Carl Lyche. Det nærmet seg ren hets i mange av brevene og så godt som alle krevde Lyches avgang.

Også nynorsk-tilhengerne forsøkte å mobilisere fram mot Riksprogramrådets møte høsten 1934, men støtteerklæringene fra Troms Mållag, Rogaland Ungdomslag samt enkeltpersoner fra Bergen, Jørpeland, Syltevåg, Nærbø og «Iyarane i Vikedal» utgjorde bare en brøkdel av protestflommen fra riksmålsfolket. På denne tida utgjorde for øvrig andelen nynorsk i kringkastingen kun 5-6 %. Landsmålets tilhengere mente derfor – kanskje også med rette - at det snarere var et legitimt krav å øke andelen nynorsk i sendingene framfor det motsatte.

Riksprogramrådet fattet ingen egen uttalelse i målsaken på rådsmøtet i 1934. I stedet ble saken en gjenganger på flere møter utover på 30-tallet. Det var særlig spørsmål om målføre i hallotjenesten, værtjenesten og i nyhetsopplesningene som var tema. Etter endeløse diskusjoner i både NRKs ledelse, på Stortinget, i pressen og i Riksprogramrådet roet det hele seg ned i 1938. På rådsmøtet i oktober dette året gikk et flertall i rådet inn for nye språklige retningslinjer som innebar at hallomennene skulle bruke den målformen som var naturlig for dem, mens spørsmålet om målføret i værtjenesten ble overlatt til Meteorologisk Institutt og departementet. I nyhetstjenesten skulle 12:45-nyhetene utsendes på bokmål, 19:45-nyhetene utsendes på nynorsk mens 21:45-nyhetene skulle framføres på bokmål.

Det var nyhetene – og magre var de!

Et annet viktig tema i rådet på trettitallet var nyhetstjenesten. Kringkastingen hadde arvet ordningen fra Kringkastingsselskapet om at nyhetene helt og holdent kom fra – og ble redigert av - Norsk Telegrambyrå. Et enstemmig Riksprogramråd ga etter hvert Norsk Riksringkasting full støtte i ønsket om å etablere en egen nyhetsredaksjon. Pådriveren fra NRKs side var den første nyhetssjefen, og seinere «stemmen fra London», Toralv Øksnevad. Rådsmedlem Hallvard Lange, som seinere skulle bli norsk utenriksminister, sa det var viktig at en allmennkringkaster fikk sin egen nyhetsredaksjon med langt flere kilder enn kun NTB. Rådsmedlem og skolestyrer Rikard Rasmussen fra Vadsø fulgte opp med å slå fast at fyldige nasjonale og internasjonale nyheter fra NRK var svært viktig også ute i distriktene der Oslo-avisene først kom til byen (Vadsø) 5 dager etter trykkedatoen!

Den mest velformulerte i datidens Riksprogramråd var Rørosforfatteren Johan Falkberget. Han var ikke imponert over det som ble levert av NTB-nyheter i kringkastingen: «Det var nyhetene – og magre var de», var hans åpningsreplik i et rådsmøte i 1935 da nyheter sto på dagsorden. Falkberget hadde sett seg lei på alle utenriksnyhetene til NTB og slo i stedet et slag for flere nyheter fra den norske landsbygda. - Jeg er lei av å høre om alle Göebbels sine raseriutbrudd i Tyskland og ikke minst finansminister Tom Peng Pungs regelmessige selvmord i Kina», sa Falkberget som mente kringkastingen måtte bygge opp sitt eget korrespondentnett i Norge. Falkberget hadde for øvrig selv en lang karriere som både journalist og redaktør.

Politisk agitasjon i kringkastingen.

En tredje viktig sak, og som også Riksprogramrådet arvet fra forgjengeren på 20-tallet, var politikens plassering i Kringkastingen. I hvor stor utstrekning skulle de politiske partiene slippe til med *politisk agitasjon*, som var betegnelsen som ble brukt. Og burde overføringer fra politiske klubber finne sted? Flere medlemmer ville stenge politikere og politiske temaer

helt ute av kringkastingen. Blant disse var frøken Stang. Andre medlemmer mente politikk naturlig hørte hjemme i en allmennkringkaster som hadde folkeopplysning som fanesak.

Blant de sistnevnte fant vi rådets desiderte energibunt på denne tida, nemlig Haakon Lie. - Hva er egentlig politikk, sa Haakon Lie og viste til at interesseorganisasjoner som Noregs Mållag, Bondelaget, Noregs Ungdomslag og kristne organisasjoner stadig slapp til i sendingene med sine meninger og holdninger. Det var også politikk, hevdet Håkon Lie. Lie tok til orde for at sendetida til politiske partier, enten de kom i foredrag, debatter eller i reportasjer fra politiske klubber, skulle fordeles etter partienes styrkeforhold på Stortinget. Ikke så overraskende at Lie mente det, all den tid Arbeiderpartiet var blant landets største på denne tida.

Riksprogramrådet satte ned et utvalg som skulle utarbeide føringer for politisk virksomhet i kringkastingen. Utvalget konkluderte i 1935 at man i sin alminnelighet ikke burde være så engstelige for politikken, bare man var nøye med å skille mellom opplysning og agitasjon. Året etter var politikk tema på nytt i rådet og i en enstemmig uttalelse het det bl.a.: «Det er ikke mulig å stenge politiske spørsmål ute fra kringkastingens programmer. Tvert i mot må emner av politisk natur få en enda bredere plass i programmene. Men programledelsen må overvåke særdeles nøye at enkelte partier ikke utnytter programmene til sin egen fordel».

Radioreklamen – munter i formen

Blant de sakene som riksprogramsjefen rådførte seg med i Riksprogramrådet, var de såkalte kringkastingsannonserne. Reklamen hadde kringkastingen arvet fra sin kommersielle forgjenger Kringkastingsselskapet AS. Annonseinntektene utgjorde i 1937 drøyt 300 000 kroner, dvs. bare 6-7 % av hovedinntektskilden «Lytteravgift» som innbrakte årlig 5.6 millioner kroner.

Riksprogramsjef Olav Midtthun ble etter hvert ble mer skeptisk til reklamen. Han fryktet for at kringkastingen skulle gjøre seg for avhengig av reklamen og pekte på at flere stasjoner i Europa *kun* levde av reklame, og at disse stasjonene ble sett på som mindreverdige. Rådsmedlemmene var langt mer positivt stemt for radioreklamen, både på grunn av hardt tiltrengte ekstraintekter, men også fordi innslagene var godt stoff, mente flere. Sogneprest Ragnvald Indrebø syntes reklamen var en «god programpost». Forfatteren Stein Balstad sa at reklamen var både «avvekslende og munter i formen». Lederen Sem Sæland hadde en mer strategisk tilnærming til saken og sa at reklamen kunne bli nødvendig, også i åra framover, dersom politikerne satte ned lytteravgiften, noe det gikk rykter om i 1937.

Riksprogramrådet vedtok i 1938 en uttalelse om at reklamen burde videreføres, men at sendetid for radioannonsene ikke måtte utvides ytterligere. Rådet ønsket videre å komme tilbake til saken når man visste mer om utviklingen av lytteravgiften. Bare frøken Stang mente at kringkastingen burde avvikle reklamen der og da. Radioreklame i NRK ble for øvrig avvirket da NRK etablerte seg på nytt i 1945 etter krigen.

1940-1949: KRIGSTID MED RÅD OG UTVALG I DVALE

Programutvalget 13. juni 1940

I 1940 hadde Riksprogramrådet lagt opp til vårsamling 25. og 26.april. Møtet ble av naturlige grunner avlyst som følge av den tyske invasjonen to uker før det planlagte møtet. Programutvalget derimot, møttes både 29. mars og faktisk på nytt den 13. juni 1940, to måneder etter at Norge var invadert av tyskerne. I møterefateret fra 13. juni kan man ane at en ny situasjon var oppstått, selv om krig ikke ble nevnt med et eneste ord i møterefateret. Det ble heller ikke sagt noe om at kringkastingsråd og programutvalg måtte avvikles, i hvert fall ikke i referats form. Enda mer underlig var at det heller ikke ble nevnt med et eneste ord at lederen for både Riksprogramrådet og Programutvalget i hele mellomkrigstiden, Sem Sæland hadde gått bort etter en tids sykdom den 25. april, bare et par uker etter krigsutbruddet.

Hvis man leser mellom linjene er det likevel åpenbart at stemningen på møtet ikke var så lystig. Det sto bl.a. skrevet at riksprogramsjefen Midtthun var med på deler av møtet og redegjorde for «alle vanskene programarbeidet nå hadde å stri med». Deretter måtte han forlate møtet i all hast. Medlemmet Stein Balstad ønsket seg flere positive programmer i den «harde tida vi nå var inne i» og at Radioteateret burde sette opp stykker som kunne få fram «kjærleik til landet og til norsk diktning». Det nye medlemmet, dosent Johs Høie ba om at jordbruks- og næringslivsprogrammene burde sende flere positive reportasjer som kunne gi «arbeidshug og livsmot».

Og nettopp denne setningen fra dosent Høie ble den aller siste som ble referert fra Programutvalgets møte 13. juni 1940. Deretter gikk både råd og utvalg i dvale de neste fem krigsårene.

Rådet går i oppløsning

NRK i sin eksisterende form ble oppløst og satt ut av funksjon etter okkupasjonen i 1940. En ny og mer propagandastyrt radio erstattet det som var bygget opp på 30-tallet og radiolytting ble etter hvert forbudt dersom du ikke var aktivt medlem av NS. Tyskerne inndro mer enn 500 tusen radioapparater, men mange gjemte unna apparatene og lyttet til stemmen fra London, nyhetssjef og fungerende kringkastingssjef Toralf Øksnevad. Et prosjekt som tyskerne likevel fulgte opp under krigen, var byggingen av det nye praktfulle kringkastingbygget i marmor på Marienlyst. Funkisperlen var påbegynt i 1938 og sto helt ferdig mot slutten av 40-åra.

To sentrale medlemmer i det aller første Riksprogramrådet gikk bort i løpet av krigsårene. Den ene var, som vi hørte, rådets leder, Sem Sæland. Sæland var regnet som en av landets fremste fysikere og var også den aller første rektoren på Norges Tekniske Høyskole i Trondheim. Både i Trondheim og i Oslo er gater oppkalt etter Sem Sæland. Det andre medlemmet som døde i løpet av krigen var rådets første og eneste faste kvinnelige medlem, frøken Augusta Stang som gikk bort i 1944.

Gjenreisning på alle fronter

Etter frigjøringen i 1945 var stikkordet gjenreisning på alle områder, så vel i Norge som i NRK. Sendere og bygninger var ødelagt over hele landet og måtte gjenoppbygges, ledelse og programstab måtte reetableres og nye programskjema snekres. Konfiskerte radioapparater ble igjen delt ut til befolkningen, i tillegg kom etter hvert den nye populære folkemottakeren

i handelen fra 1947. Mens bare 160 tusen betalte lisens i 1945 steg tallet til rekordhøye 840 000 lisenser i 1952. Radiolytting gikk over til å bli den mest utbredte av alle fritidssysler mot slutten av førtiåra og utover på 50-tallet.

Rådet og NS-medlemskap

Riksprogramrådet hadde sitt første møte etter krigen i september 1945. Departementet hadde besluttet at de rådsmedlemmene som var i funksjon ved krigsutbruddet i 1940, skulle få sine verv videreført fram til sommeren 1946. To sentrale rådsmedlemmer ble ekskludert som følge av sine medlemskap i NS. Den ene var Jens Hundseid, den tidligere statsministeren for Bondepartiregjeringen i 1932. Hundseid fulgte i 1940 sin tidligere partikollega Vidkun Quisling over i Nasjonal Samling og det skulle bli skjebnesvangert. Han ble dømt til 12 års tvangsarbeid ved Landssvikoppgjøret i 1946. Den andre som ble ekskludert fra Riksprogramrådet var komponisten David Monrad-Johansen, en av landets mest anerkjente og hyppigst spilte komponister i kringkastingen på trettitallet. Han ble dømt til 6 års tvangsarbeid i 1946.

I referatene fra det første møtet høsten 1945 står det at fungerende formann Knut Liestøl først leste minneord over de to medlemmene som var gått bort, etterfulgt av ett minutts stillhet. Året etter ble Liestøl også oppnevnt fast som ny leder i Riksprogramrådet. Knut Liestøl, som var professor i folkeminnevitenskap og ivrig målmann, hadde vært med i rådet siden 1933. I tillegg hadde han også vært kirkeminister i Mowinckels regjering to år på trettitallet. Han var således godt kvalifisert for ledervervet. Det sies at Knut Liestøl også var mannen som «konstruerte» navnet Norsk rikskringkasting etter mønster av den engelske storesøsteren British Broadcasting Corporation (BBC).

Rådet skifter navn

I 1948 vedtok Stortinget flere endringer i Kringkastingsloven. Den viktigste endringen var at Riksprogramsjefen nå ble øverste leder for *hele* kringkastingsvirksomheten, dvs. både program, økonomi og teknikk. Tittelen ble også endret, fra riksprogramsjef til kringkastingssjef. Kaare Fostervoll ble således NRKs første kringkastingssjef. Fostervold hadde bakgrunn som kirke- og undervisningsminister i den første i Arbeiderparti-regjeringen etter krigen, men trådte strategisk tilbake som minister da det ble kjent at riksprogramsjef Olav Midttun signaliserte at han ønsket å gå av i 1947.

Lovendringene i 1948 fikk også konsekvenser for Riksprogramrådet som nå fikk endret navn til Kringkastingsrådet, et navn som fortsatt består. Instruksjonen til Kringkastingsrådet ble også justert noe, fra nå av skulle rådet også få en viss innflytelse i økonomiske og administrative spørsmål (jfr. setningen i instruksjonen «...som styret eller kringkastingssjef legger fram for rådet).

Overmåte støl og tung.

Kringkastingsrådet var i det store og hele fornøyd med det Norsk Rikskringkasting foretok seg i de viktige åra da radioen skulle gjenreises etter krigen. NRK kom etter hvert på plass i splitter nye lokaler på Marienlyst og sendingene ble skrittvis utvidet. Det var likevel ett forhold som stadig ble kritisert i rådsmøtene på førtitallet, nemlig at programmene fortsatt var for sterkt preget av 30-åras folkeopplysningslinje. Kringkastingen fikk på folkemunne betegnelsen Folkeuniversitetet på Marienlyst. - Det er noe skolemesteraktig over

programmene, sa Haakon Lie i et rådsmøte. Radioen er rett og slett overmåte tung og støl, fortsatte han og fikk støtte fra andre rådsmedlemmer. Skolestyrer Rikard Rasmussen fra Vadsø sa det slik: - Avviklingen fra Marienlyst er fremdeles stiv og høytidelig, kringkastingens ledelse bør se til Sverige Radio hvor formen var langt ledigere. Snippen i NRK skulle imidlertid bli langt løsere da radioens gullalder kom for fullt utover på femti-tallet.

Da Kirsten Flagstad ble boikottet

Et følsomt tema i Kringkastingrådet mot slutten av førtitallet var kringkastingens boikott av kulturarbeidere med NS-bakgrunn. Stemningen i Norge rett etter krigen gjorde det nærmest umulig å benytte musikere, forfattere, skuespillere og andre kunstnere med «unasjonal holdning». Styret i NRK hadde derfor fattet en beslutning i 1945 om at alle NS-medlemmer med landssvikdommer på mer enn tre år skulle boikottes. Også de som hadde utvist generell tyskvennlig holdning kunne bli omfattet av boikotten.

Flere kjente kunstnere ble rammet av boikotten, bl.a. forfatter og nobelprisvinner Knut Hamsun. Ett annet eksempel var komponist og tidligere rådsmedlem David Monrad Johansen. To andre musikere som ble rammet av utestengelsen var komponistene Geir Tveit og Kristian Sinding. Sist, men ikke minst omfattet boikotten også Norges kanskje mest berømte kvinne på denne tida, operasangeren Kirsten Flagstad. Hun hadde ikke selv vært medlem av Nasjonal Samling, hun oppholdt seg i USA i hele krigsperioden. Men mannen hennes, entreprenøren Henry Johansen, ble dømt som krigsprofitør etter krigen. Ekteskapet med Johansen førte derfor til at den verdenskjente sopranen hadde fått stempel som tyskvennlig.

Det formelle ansvaret i denne saken hadde kringkastingssjefen, dvs. spørsmålet hvor lenge boikotten skulle vare. Etter hvert som landssvikoppgjørene ble avsluttet og forsoningens ånd bredte seg i befolkningen, økte også tvilen hos kringkastingssjef Fostervold. Hvor lenge skulle boikotten vare? Saken meldte seg med full tyngde da komponisten Monrad-Johansen ble benådet allerede i 1949 etter 2,5 års frihetsberøvelse. Han mente derfor at han var «hvitvasket» og søkte NRK om å bli tatt inn i varmen igjen.

Kringkastingssjefen var i tvil og gikk derfor til både Programutvalget og Kringkastingrådet for å få råd. Saken gikk fram og tilbake mellom råd og utvalg to ganger før Kringkastingrådet i sitt møte i Kristiansand i 14. mai 1949 vedtok følgende uttalelse: «Kringkastingrådet meiner no at tida er inne for å lempe på dei føresegnene som leiinga i kringkastinga har fylgd når det gjeld å bruke åndsverk som tilhører opphavsmenn om var medlemmer av NS eller på annan måte var unasjonale under krigen. Føresegnene i § 6 som sett forbod mot å bruke folk som har fått strengare straff enn 3 år av landssvikoppgjøret kan difor takast bort».

Dette var helt på linje med Kringkastingssjefens egen oppfatning. Han fulgte rådet og fra 1. januar 1950 var alle tatt til nåde igjen og NS-boikotten ble opphevet. Da hadde den vart i neste 5 år og igjen kunne man høre Kirsten Flagstads vakre sopran i norske radioer.

En kuriøs avart av NS-boikotten er at grammofonplatene med alle de boikottede kunstnerne fra denne perioden var lagt i en egen eske i NRKs platearkiv etter krigen. Esken var merket med det makabre navnet «Likkista». Selve likkista ble faktisk ikke fjernet før under en opprydding i arkivet på ut på 80-tallet.

De moderne lytterundersøkelser

Et annet tema som hyppig ble diskutert i Kringkastingsrådet i siste halvdel av 40-åra, var spørsmålet om kringkastingen skulle ta i bruk moderne lytterundersøkelser etter mønster fra amerikanske forhold. I USA, England og delvis i Sverige var lytterundersøkelser blitt brukt siden før krigen. I NRK var man skeptiske. Programredaktør Wildhagen sa det slik: «Det er på mange måter en fordel for kringkastingen at den ikke står i direkte kontakt med sine lyttere, for da står kringkastingen helt fritt til å velge sine programmer og ikke legge an på publikumsfrieri. Programsjef Einar Diesen var også skeptisk og trodde slike meningsmålinger ville binde NRK i programplanleggingen.

Også kringkastingssjef Fostervold overrasket de fleste i et rådsmøte i 1948. I utgangspunktet hadde han vært positiv til radiundersøkelser, men på møtet sa han at kringkastingen ikke trengte tilbakemeldinger fra «alle disse anonyme gallup-menneskene». Debatten som fulgte på rådsmøtet gikk på tvers av både by og land, språk og politikk. Nestleder i rådet, Paul Gjesdahl fryktet at gallupmålingene ville føre til en forflatning av NRKs tilbud. - Neste krav blir at NRK må ta hensyn til undersøkelsene med den følge at jazz og trekkspill vil fortrenge symfonikonsertene, mente Gjesdahl. På motsatt side sto Haakon Lie som i alle år hadde vært en ivrig pådriver for all modernisering i NRK. Han var også tilhenger av lytterundersøkelser, det hadde han vært siden 30-tallet og kalte Fostervolds vegring for et sjokk. – Vi må få vite mer om lytterne våre og det kan vi bare klare gjennom systematisk innsamling av data, sa Haakon Lie og fikk sterk støtte av de to kvinnelige rådsmedlemmene Aase Gruda Skard og Sonja Hagemann.

Enden på visa ble at saken ble sendt tilbake til kringkastingens ledelse med ønske om en grundigere utredning. Det skulle gå ytterligere 6 år før Gallup gjennomførte den første grundige lytterundersøkelsen for NRK. Det skjedde i 1953-1954. Rundt 8000 lyttere ble spurt og resultatet ble presentert i en bok som kom ut i 1955.

1950-1959: MED LUKKEDE RÅD I RADIOENS GULLALDER

Radioens gullalder

50-åra blir ofte kalt for radioens gullalder. Leif Rustads «Rundtomkring» fra Store Studio samlet alle rundt radioen på lørdagskveldene. Det samme gjorde etterfølgeren Rolf Kirkvaag og hans «Det Spørs». Hele Norge satt klistret til radioen da Halfdan Hegtun skildret Egil Danielsens spydgull på en sprakende radiolinje fra Melbourne, Ønskekonserten på mandagene ble et must for alle nordmenn og gatene var tømt for folk da kriminalhørespillet «God Aften mitt navn er mr. Cox» gikk på lufta. Også barna fikk sine nye stjerner i Alf Prøysen, Thorbjørn Egner og Anne Cath Westlie.

Kringkastingsrådet var stort sett fornøyd med tingenes tilstand utover på hele femtitallet. Fortsatt hadde råd og programutvalg kun en eneste radiokanal å forholde seg til, noe som gjorde rådsmøtene mer oversiktlige. Dagsorden blir mer strukturerte og under overskriften «Allmenn programdrøfting» blir de forskjellige programsjangere systematisk gjennomgått på hvert eneste møte: Nyheter, utenriks, underholdning, teater, musikk, barn, landbruk og

næring, skolekringkasting, lokale programmer osv.. Mest skryt får underholdningsavdelingen og alle deres moroprogrammer. Det var på femtitallet at Rolf Kirkvaags «Det Spørs» var så populært at opptakene måtte flyttes fra NRKs eget Store Studio og over gårdsplassen til den nye store aulaen på Marienlyst skole på grunn av enorm pågang av folk som ville være publikum i programmene.

Kringkastingsrådet ledes nå i to perioder av museumsdirektør Reidar Kjellberg fra 1952 til 1959.

Bak marmorveggene på Marienlyst

En gjenganger, helt fra oppstarten i 1933, var spørsmålet om møtene i Kringkastingsrådet skulle være åpne eller lukket for pressen. I instruksene fra Departementet fra 1933 het det at møtene skulle være lukket, men Departementet var i utgangspunktet åpne – bokstavelig talt - for å åpne møtene for offentligheten dersom rådets egne medlemmer ønsket det. Som tidligere opplyst hadde Riksprogramrådet allerede avvist ønske om åpne dører minst to ganger i mellomkrigstiden. Tidlig på 50-tallet kom presset fra offentligheten på nytt, nå med enda større tyngde.

Og det var ikke bare møtene som var lukket, også de stenografiske møtereferatene var merket «strengt fortrolig» som om det handlet om de skulle inneholde de mest følsomme forsvarshemmeligheter. Det var kun rådets medlemmer, NRKs ledelse og Stortingets representanter som hadde tilgang til møtereferatene. Så vidt vites var det lite lekkasjer fra møtereferatene, til tross for at det var et relativt stort antall personer som hadde adgang til dem.

Presset på å gi avisene tilgang til møtene tiltok i styrke utover på 50-tallet. I en lederartikkel i Dagbladet 16.mai 1956 under tittelen «Bak marmorveggen på Marienlyst» skrev redaktøren: - Egentlig har ikke Kringkastingsrådet noe makt, det er blott et rådgivende organ og kringkastingssjefen kan følge rådene fra rådene eller han kan la det være. Men så lenge pressen stenges ute, kan heller ikke offentligheten danne seg noen mening om hvor villig han er til å la seg råde og rettlede. Pressen kan heller ikke gjøre seg opp noen mening om innholdet i de rådene han får. Så lenge pressen er utestengt fra rådsmøtene, vet lytterne derfor ingen ting om hvorledes deres representanter skjøtter sine verv. Åpne dørene! Først da blir det klart hvor ansvaret for programvirksomheten ligger.

Morgenbladet samme år: Kringkastingsrådet har igjen vært samlet til rådslagning. Denne gangen var det særlig lørdagsprogrammene, de religiøse programmene og skolekringkastingen som skulle behandles. Det er vel og bra og forhåpentligvis kommer det noe fornuftig ut av de timelange møter. Men hittil har det aldri lyktes lytterne å få vite riktig hva. I de senere år har derfor sterke røster hevet seg for at møtene i Kringkastingsrådet bør være åpne. Et tynt og tørt kommunikasjonsnett som gjerne munner ut i tomme talemåter er ikke egnet til å gi de ca. 945 000 lytterne i dette landet noe særlig verdifulle informasjon.

Arbeiderbladet sluttet seg til kritikken. Redaktør Olav Larssen skrev i 1955: Det er uholdbart at et offentlig råd som Kringkastingsrådet skal holde sine møter lukket, også uten fullstendige referater. Rådet ville stå seg på full offentlighet. Lytterne er levende interessert i hvordan institusjonen drives og hvilke råd som kringkastingsledelsen får. Det vil kjennes som en stor betryggelse hvis publikum kan følge direkte med i rådets drøftelser. Og hvis det

skulle være saker av mer intern karakter, må det være mulig å skille disse ut fra de offentlige ordskiftene. Dette blir praktisert ved mange andre institusjoner.

Lederen i rådet, professor Knut Liestøl sa det slik i sitt avskjedsintervju tidlig på 50-tallet:

« - Når eg og eit fleirtal i rådet har vore i mot at møtene våre skulle vere opne for pressa, var det av di vi ikkje ville misse den frimodige og uavhengige tonen som var blant medlemmene i rådet. Vi kjende oss aldri bundne av parti, yrke, landsdel eller særmeiningar. Alle gikk inn for at kringkastinga skulle få så gode råd som mogleg».

Liestøls uttalelse ble også retningsgivende for Kringkastingsrådet utover på femtitallet. Rådsmedlemmene ville diskutere NRK i fred og ro uten den «plagsomme pressen» til stede. For å bøte litt på misnøyen, ble en ny ordning innført fra 1953. En redaksjonskomite på tre medlemmer ble hver gang valgt for å formulere en pressemelding fra møtet som ble sendt ut samme dag. Disse pressemeldingene var tross alt noe mer fyldig enn de vasne kommunikeene fra 30- og 40-tallet. I tillegg ble det bestemt at rådslederen alltid skulle stille seg til disposisjon for en pressekonferanse umiddelbart etter rådsmøtene. Det skulle gå ytterligere noen år før møtene delvis kunne gå for åpne dører..

Skadelig morgengymnastikk

Av de mer kuriøse klagene tidlig på femtitallet var reaksjonene på Morgengymnastikken. Rådsmedlem Aase Gruda Skard opplyste at hun hadde fått klager fra «ymse hold» mot at øvelsene i Morgengymnastikken bare høvet seg for folk som var i god form og at øvelsene kunne være direkte skadelige for folk over 40 år som ville starte opp med gymnastikk. Fru Skard hadde også rådført seg med mensendic-eksperter og sjukegymnaster som ga henne full støtte. Andre rådsmedlemmer mente at klagene mot Morgengymnastikken var grunnløse og hevdet øvelsene passet godt for alle aldersgrupper.

Sjefssekretær Olav Lied i NRK sa han var mer bekymret over at Morgengymnastikken så ut til å ha liten oppslutning i befolkningen. – Vi må gjøre posten mer levende og stimulerende og det må stilles gymnastiske krav til musikken, sa Lied. Det hører med til historien at Morgengymnastikken første gang kom på lufta i 1949 og holdt det gående helt fram til 1982, alltid ledet av den trallende trønderen Reidar Morset, akkompagnert av pianisten Inger Mikkelsen Røsoch.

Den store forsvarsdebatten.

Morgengymnastikken var bare en liten krusning i Kringkastingsrådet. 50-åra var tiåret med kald krig. Verdenskrigen lå bare noen år tilbake, en opphetet diskusjon om norsk medlemskap i NATO var nettopp avsluttet, Koreakrigen i 1952-1953 skjerpet motsetningene mellom øst og vest, det samme gjorde den russiske invasjonen i Ungarn i 1956. Kommunistene ble bannlyst i mange miljøer. Den kalde krigen satte derfor forsvarspolitikken og norsk opprustning på dagsorden igjen, etter hvert også i Kringkastingsrådet.

NRK kom i søkelyset og ble beskyldt for å være ubalansert i forsvarssaken, først og fremst ved å nedtone de debattantene som ønsket økt opprustning av det norske forsvaret. Det var særlig høyresiden i norsk politikk som sto bak kravet om økt opprustning og påstanden deres var at de nesten aldri slapp til med sine synspunkter i kringkastingen. Arbeiderpartiets syn

blir favorisert, skrev de borgerlige avisene og det gjorde ikke saken bedre at kringkastingssjef Kaare Fostervold tilhørte partiets venstreside som tradisjonelt sto for nedrustningslinja. – Alle medarbeidere på Marienlyst er smittet av den kommunistiske basillen, skrev Morgenbladet i en av sine ledere i 1958.

Saken kom etter hvert opp med full tyngde i Kringkastingrådet april 1959. Selv om rådet hadde medlemmer fra de fleste politiske fløyer, var det stort sett enighet i rådet om å avvise kritikken mot kringkastingssjef Fostervold. NRK hadde begynt å sende mer politisk stoff på slutten av førtiåra, både utenriks og innenriks, og rådsmedlemmene mente at Fostervold hele tida hadde lagt stor vekt på å opptre både redelig, nøytralt og uavhengig i alle politiske spørsmål.

Men når det kom til spørsmålet om å fatte en uttalelse om NRKs øvrige befatning med forsvarssaken, ble det mer diskusjon. Medlemmene hadde store problemer med å bli enige om en felles uttalelse. I flere timer ble det filt og polert på ord og formuleringer. Langt ut på ettermiddagen den 21. april endte forsvarssaken opp i to uttalelser fra Kringkastingrådet. Et flertall på 12 medlemmer samlet seg om en uttalelse der essensen var at «... Kringkastingrådet ikke kunne se at det var grunnlag for de beskyldningene som var framsatt om at Norsk Rikskringkasting hadde vært ensidig og usaklig i programmer om vår forsvarspolitik».

Mindretallet på tre medlemmer ønsket å nyansere uttalelsen noe og fikk med følgende setning: «I ordskifte og foredrag bør kringkastingen også prøve å gjenspeile de meningsbrytninger som gjør seg gjeldende og i sin nyhetsformidling må kringkastingen gi mest mulig allsidig og saklig orientering om det som foregår i verden». Med denne formuleringen mente mindretallet at de hadde imøtekommet kritikerne fra høyresiden som altså hevdet at deres synspunkter ikke hadde sluppet til i tilstrekkelig grad i den opphetede forsvarsdebatten på 50-tallet.

1960 -1969: TV KOMMER - MED STORMFULLE MØTER

Kringkastingrådet vokser.

Innføringen av fjernsynet i 1960 resulterer i at Kringkastingrådet utvides fra 15 til 23 medlemmer. 12 medlemmer skal heretter oppnevnes av Stortinget, de resterende 11 av Regjeringen. Møtene blir nå delvis åpnet for pressen. I tillegg opprettes to Programutvalg, ett for fjernsyn og ett for radio, med 8 medlemmer i hver. Det innebærer at 7 av rådets medlemmer ikke er med i noen utvalg i det hele tatt. Men fra 1968 kommer alle rådsmedlemmene med i utvalgsarbeidet ved at Kringkastingrådet deles i to med 11 medlemmer i hvert av de to utvalgene. Fortsatt er det slik at Kringkastingrådet har to lange hovedsesjoner i året, mens programutvalgene møtes nesten hver neste måned.

Ny leder i Kringkastingrådet fra 1963 blir forfatter, forlagsmann og litteraturkritiker Ivar Eskeland. Han etterfulgte Hans Jacob Ustvedt(1959-1961) og Torolf Elster(1961-1963) som begge skulle bli kringkastingssjefer etter hvert. Eskeland ledet begge programutvalgene i tillegg til selve Kringkastingrådet og hadde således svært travle dager utover på 60-tallet.

Opprørets tid

Annen halvdel av 60-åra og første halvdel av 70-tallet var opprørets tid i hele den vestlige verden. Studentopptøyer, Vietnamdemonstrasjoner, EF-strid, kvinnefrigjøring og framvekst av radikale bevegelser. En ny og langt mer pågående journalistikk ser dagens lys. Tidens mantra ble at «makta skal tas» Den nye tidsånden gjenspeiles også i NRK, både i valg og vinkler av programmer, og ikke minst i rekrutteringen av nye programmedarbeidere. Filologene som så langt hadde dominert NRKs redaksjoner ble gradvis erstattet av nye og mer pågående og profilerte journalister som Bjørn Nilsen, Per Øyvind Heradstveit, Fritz Nilsen, Jens Solli, Halle Jørn Hansen og ikke minst Kjell Arnljot Wig. Flere av disse navnene skulle seinere ble tema i flere rådsmøter.

Kjell Arnljot Wig

Kjell Arnljot Wigs program «Åpen Post» var tema på flere rådsmøter på 60-tallet. Det samme var Erik Byes Idebanken. Men først og fremst var det «Åpen Post» som ble en «snakkis» blant folk flest, ikke minst på grunn av programlederens arrogante form. Wig hadde en egen evne til å avbryte inviterte debatt deltakerne midt i et resonnement, noe som selvsagt provoserte. I tillegg ble også hans medprogramleder Per Øyvind Heradstveit beskyldt for å være for krass i formen, Heradstveit kunne som regel bare skimtes gjennom snadderøyken fra Wigs pip, som hver gang lå tungt over TV-studioet. På maimøtet i Kringkastingsrådet i 1967 konkluderte rådets leder med at tonen til Kjell Arnljot Wig var altfor aggressiv og krevde bl.a. at han måtte opptre mer en formidler enn en problemløser. Med sin stil grep han inn i norsk politikk og var med det med på å påvirke utfallet i politiske saker, noe som var svært uheldig, sa rådsleder Eskeland og fikk støtte fra flertallet i rådet.

Kjell Arnljot Wig kvitterte øyeblikkelig på rådets kritikk. I et intervju i VG uka etter rådsmøtet sa han at Kringkastingsrådet var en uansvarlig forsamling. I kjent stil slo han fast at noe «kompetanse eller myndighet var det svært vanskelig å oppdage i Kringkastingsrådet».

Dette gikk ikke ubemerket hen blant rådets medlemmer. I et påfølgende møte i Kringkastingsrådet fikk kringkastingsjef Ustvedt en kraftig reprimande for ikke å ha gått ut offentlig og refset den gjenstridige medarbeideren Wig for å ha skjelt ut et offentlig organ som tross alt bare gjorde jobben sin, nemlig å evaluere NRKs programvirksomhet. Ustvedt forsikret overfor rådet at han hadde hatt et internt oppgjør med Wig på kammerset, men det var det ingen i rådet som trodde noe på.

Objektivitetsdebatten

Påstanden om at NRK var venstrevridd og ubalansert dukket opp med stadig hyppigere mellomrom i avisene, blant publikum, på Stortinget og i Kringkastingsrådet utover på 60-tallet. Objektivitetsdebatten ble et begrep og snart reises kravet om at NRK må få nye og strengere programregler som skulle sikre mer balanse. I tillegg mente mange at nye programregler også skulle sikre et mer «dydig» NRK etter at flere programmer om seksualmoral hadde rystet deler av befolkningen.

60-tallets diskusjon om objektivitet og balanse hadde ofte følgende forløp:

1. NRK sender kontroversielt program, gjerne med venstrevridd vinkling
2. Storm av protester, ofte i avisenes leserbrevspalter

3. Sinte brev til Kringkastingssjefen med trussel om lisensnekt
4. Klagebrev til Kringkastingsrådet
5. Så - til slutt – til Stortinget, enten til Spørretimen eller i de årlige NRK-debattene.

De konservative politikerne på Stortinget krevde større tukt og kontroll med NRKs medarbeidere og strengere retningslinjer, mens Arbeiderpartiet, med få unntak, mente at Stortinget ikke skulle blande seg opp i NRKs programvirksomhet. NRK med kringkastingssjefen i spissen, var skeptisk til kravet om nye og strengere programregler og mente det ville begrense både det frie ord og ytringsfriheten og resultere i sensur og mindre dristighet i programvirksomheten.

Objektivitet blir også tema på et rådsmøte i Alta i 1969 der jusprofessor Anders Bratholm var invitert som innleder. Han konkluderte med at et nytt og klarere program-etisk regelverk for NRK ikke burde bli noen tvangstrøye, slik mange av kringkastingens egne medarbeidere fryktet. Kringkastingsrådet vedtok derfor i debatten som etterfulgte Bratholm å be departementet om å opprette en uavhengig kommisjon som skulle vurdere hele NRKs virksomhet, inkludert nye programregler. Det resulterte i at den såkalte Dæhlin-komiteen oppnevnes i 1970. Det kom ikke så veldig mye ut av komiteens arbeid utover noen nye vage formålsparagrafer. I stedet tar NRK etter hvert selv initiativ utarbeider et nytt sett av programregler som likevel ikke blir formelt innført før i 1976.

Fjernsynsteateret.

En gjenganger i Kringkastingsrådet på denne tiden var Fjernsynsteateret. Den jevne mann i gata mente stykkene var for moderne, for eksperimentelle, for dystre og rent ut sagt nedbrytende. Det gjaldt både de stykkene som NRK hadde produsert sjøl, men like mye den innkjøpte dramatikken fra utenlandske fjernsynsselskap. Det var også på denne tida at begrepet «finsk TV-teater» ble lansert for første gang. - Vi blir deprimerte av all elendigheten, sa folk og krevde mer familievennlige stykker.

Kravet nådde imidlertid ikke fram hos den unge og talentfulle teatersjefen Arild Brinchmann som mente ny og moderne dramatik var langt mer givende for folket enn forestillinger skapt av Ibsen og Bjørnson i en fjern fortid. Etterfølgeren til Brinchmann fra 1968, Tore Breda Thoresen proklamerte ved tiltredelsen at han ville videreføre Brinchmanns linje. I perioden fra 1965 til 1969 ble de to teatersjefene innkalt på teppet til Kringkastingsrådet tre ganger uten at det hadde nevneverdig virkning.

Fjernsynsteateret ble også mat for Stortinget. Under den årlige debatten om NRK høsten 1964 sa bl.a. KrF-representanten Jørgen Grave: «- Det er vel ikke for mye sagt at Fjernsynsteatret stadig har kretset rundt det aparte, det usunne, ja kanskje også det perverse i menneskesinnet. Det ser ut som om Fjernsynsteateret er mer opptatt av å finne fram til det mest forskrudde i de innerste irrganger i menneskesinnet og at man helt har glemt alt det store og skjønne i livet». Debatten om fjernsynsteateret skulle fortsatte til langt ut på 70-tallet.

1970 – 1979: VENSTREVRI OG SVENSKE BADJÄVLAR

Bjørn Nilsen – journalist eller aktivist

Diskusjonen om objektivitet i NRK var langt fra lagt død da 60-åra gikk over i 70-åra. I sentrum sto flere ganger den omstridte journalisten Bjørn Nilsen. Han var kjent for dokumentarer om alt fra bolighaivirksomhet til arbeidsforholdene i Nordsjøen. En serie om myndighetenes manglende innsats for å berge livskraftige fiskevær vakte også stor oppsikt. Ingen betvilte Bjørn Nilsens kvaliteter som journalist, tvert i mot fikk han svært mange positive tilbakemeldinger for sine mange avsløringer av «makta og myndighetene». Problemet var mer at Nilsen ofte kunne ha problemer med å skille rollen mellom journalist og aktivist. Bjørn Nilsen innrømmer selv i en seinere bok der han oppsummerte sin journalistiske virksomhet at han nok ved flere anledninger hadde tråkket over den hårfine grensa og ble mer aktivist enn han strengt tatt hadde lov til å være i den nøytrale allmennkringkasteren NRK.

Bjørn Nilsens dokumentarer var flere ganger gjenstand for diskusjon i Kringkastingsrådet og i 1972 skulle det gnistre til skikkelig. På rådets møte i mai var to av hans programserier tema, den ene var den omtalte serien om bolighaier, den andre handlet om det grå pengemarkedet. Selv om flere rådsmedlemmer ga Bjørn Nilsen ros for sin kritiske og avslørende journalistikk, var likevel innvendingene langt flere. «– Han tar aldri opp motforestillingene, han vil sjokkere for en hver pris, han er for pågående i sin intervjuform, han henger ut personer som ikke vil stille opp i programmet, hans venstrevridde agenda er helt åpenbar». Beskyldningene var både mange og lange.

I det påfølgende rådsmøtet seinere på året var Bjørn Nilsen invitert for å svare på kritikken, slik praksis var i rådsmøtene på den tida. Godt bevæpnet med massevis av skriftlig dokumentasjon stilte Nilsen opp på møtet og ikke overraskende gikk han rett i strupen på rådets medlemmer:

«- Kritikken fra Kringkastingsrådet er upresis, insinuerende og delvis uredelig.(...) Mange av påstandene viser at rådets medlemmer ikke har hørt skikkelig etter det som blir sagt i programmene mine. Jeg er innstilt på å ta kritikk, men ikke kritikk av den typen ull som flyter rundt i dette rådet!»

Rådets fungerende leder, den mektige lederen av Arbeidernes Pressekontor, Olav Brunvand, var den første som kom til hektene etter kraftsatsen fra Nilsen. Han spurte indignert: «- Er det nå innført en ny praksis her i rådet som går ut på at medlemmene skal settes på skolebenken av NRKs programsekretærer, og få sitt pass påskrevet som en udugelig forsamling som ikke følger med i timen og som kun baserer sine diskusjoner på synsing og tilfeldige innfall?»

Daværende formann i Kringkastingsrådet Gustav ter Jung var i følge Bjørn Nilsen den som hadde vært mest upresis i sin programevaluering. Problemet var bare det at ter Jung ikke var til stede på det fartsfylte møtet i 1972.

Dermed måtte saken opp på nytt, denne gangen med Gustav ter Jung til stede, rustet til tennene. ter Jung hadde sett gjennom Bjørn Nilsens omstridte programmer flere ganger, fått stenografisk utskrift av hvert eneste ord som var blitt sagt og han holdt et 30 minutter langt

innlegg der han tilbakeviste Bjørn Nilsen påstander punkt for punkt. Dette gjorde likevel lite inntrykk på programsekretær Nilsen som svarte med et minst like langt motinnlegg!

Til tross for at daværende kringkastingssjef Torolf Elster gjorde flere tapre forsøk på å oppnå forsoning mellom Kringkastingsrådet og Bjørn Nilsen, endte partene opp i hver sine skyttergraver etter ett av de mest turbulente møtene i rådets historie.

De mange kritiske uttalelsene fra Kringkastingsrådet mot både NRK og enkeltmedarbeidere på denne tida, førte nok en gang til at rådet ble utsatt for sterke angrep fra NRKs egne medarbeidere. Kjell Arnljot Wig var med andre ord ikke den eneste. Blant de som nå ropte høyest var Håkon Børde og Halle Jørn Hansen. I et oppslag i Dagbladet midt på 70-tallet omtales rådet som «amatørklubben» og medlemmene som udugelige og uten nok kompetanse. Nå het ikke kringkastingssjefen Ustvedt lenger, med Torolf Elster. Han var ikke like unnfalende som Ustvedt hadde vært ovenfor Wig noen år tidligere. Elster gikk ut i Dagbladet med en kraftig irettesettelse i Dagbladet av Håkon Børde og sa bl.a. at Børdes uttalelser i avisa var svært uheldige og egnet til å skade kringkastingen.

Badjävlar og den svenske synden

Fjernsynsteatret var en gjenganger på 60-tallet og det ble ikke roligere på 70-tallet heller. Snarere tvert i mot. På augustmøtet i 1971 blåste det opp til full storm i rådet på grunn av en svensk produksjon. «Badjävlar» handlet om motsetningene mellom fastboende og tilreisende på et lite sommersted på den svenske vestkysten. Stykket var fullt av banning og vovede sexscener. Blant annet var det en badstu-scene som nok tilhørte noe av det mest grensesprengende som var sendt i NRK Fjernsynets relativt korte historie.

Nestleder Olav Brunvand innledet diskusjonen med å sitere fra Kristiansands Avis som skrev at en rekke av byens borgere var sterkt rystet av en del scener fra stykket. Deretter fulgte den religiøse delen av Kringkastingsrådet opp, representert først og fremst med daværende biskop Per Lønning i Borg og KrF-representanten Kjellfrid Kjær Smemo fra Hordaland. De var begge nådeløse i sin kritikk: « -Jeg får lyst til å klaske neven i bordet med bulder og brak, utbasunerte fru Smemo og fortsatte: Jeg har sett mye teater og film og jeg er slett ikke skvetten, men maken til spekulativ pornografi har jeg aldri vært bort i. Vi har *ikke* kommet så langt her i landet at vi kan vise nakne kropp, samleier og slike ting», slo hun ettertrykkelig fast. Biskop Lønning fulgte opp: «- Man ser tydelig at en mannsperson tar sin kvinnelige motspillers bryst i sin munn og dermed har skuespillerne utført en klart erotisk handling. Sexmuren i NRK er brutt!» konkluderte Lønning med patos i stemmen.

Rådsmedlem, KrF-medlem og husmor Liv Bargem fra Arendal var minst like sjokkert: - Jeg satt hjemme i sofaen med mine to tenåringsdøtre og så på stykket. Egentlig er vi ikke så snerpete i vårt hjem, men da vi kom til badstuscenen sa mine to døtre: - Vær så snill mamma, slå av disse kvalme greiene der! - Mitt spørsmål, avsluttet fru Bargem, - var det overhodet ingen motforestillinger hos dere i NRK som tok avgjørelsen om å sende dette stykket?

Kringkastingssjef Ustvedt hadde vært på sommerferie da stykket ble sendt, men sa at på et generelt grunnlag måtte det være høyt under taket når det gjaldt den kunstneriske friheten. I tillegg, sa den avtroppende kringkastingssjefen, det er ikke NRK som er snuskete,

fordervende eller destruktiv, men det er *virkeligheten* som skildres i stykket som er det. Og virkeligheten, den bør vi vel vise? Spurte han retorisk.

Teatersjef Tore Brede Thoresen på sin side argumenterte iherdig for at «Badjävlar» tross alt holdt høy kunstnerisk standard og hadde fått svært god omtale på en felles nordiske visning i København samme år. Han understreket også at stykket ikke var ment å være spekulativt. Han fikk også spørsmål for flere rådsmedlemmer om det ikke hadde vært mulig å klippe bort et par av de dristigste badstuscenene, men svarte da at forfatter og regissør ikke tillot klipping i kunstverket deres. Dette var bare en av flere ganger der den tapre teatersjefen nærmest var dømt til å gå tapende ut av rådets møte.

Olav Brunvand og spionprogrammet

Før vi forlater 70-tallet er det naturlig å skrive to ord om rådets ubestridt mest aktive mann på 60 – og 70-tallet, den mektige lederen for Arbeidernes pressekontor gjennom nesten 30 år, Olav Brunvand. Han kom først inn som varamedlem i Kringkastingsrådet i 1956 og ble sittende i helt fram til 1981, i hele 25 år. De siste 8 åra var han nestleder. Brunvand var en svært engasjert debattant, særlig når temaene i rådet tenderte inn mot politiske spørsmål. Han bidro definitivt til å gjøre Kringkastingsrådet til et spennende sted å være på 60- og 70 tallet.

Den kanskje mest oppsiktsvekkende – og mest delikate saken som Brunvand var involvert i - fant sted tidlig på 70-tallet. Den nordnorske frilansjournalisten Ivar Enoksen hadde laget film om den spiondømte Selmer Nilsen som nettopp hadde sluppet ut av fengsel. I en årrekke hadde Nilsen gitt russerne verdifulle opplysninger om det amerikanske U2-spionflyet som brukte Bodø som base for sine spiontokter over Sovjetunionen. U2-affæren hadde trukket Norge dypt inn i den kalde krigen mellom USA og Sovjet og var et svært følsomt tema. Filmen var for lengst kjøpt inn av NRK og satt opp for sending.

Da det ble kjent at NRK skulle vise en film der en russisk spion fritt skulle fortelle sin historie i NRK, startet rabalderet i form av en hissig pressekampanje mot selve visningen, anført av Olav Brunvand. I egenskap av redaktør for Arbeidernes pressekontor forsynte Brunvand alle landets A-presseaviser med lederartikler signert «BR». Også de borgerlige avisene hengte seg på kravet om at programmet måtte stanses. NRK besluttet dea at representanter fra sikkerhetstjenesten skulle få en forhåndsvisning av dokumentaren for å vurdere eventuelle «nasjonale skadevirkninger».

Filmklipper Randi Weum i NRK har seinere fortalt at hele 12 mann stuet seg sammen i det trange klipperommet i Gydas vei for å se gjennom det ferdige resultatet. – Jeg kjente igjen bare en av de mystiske mennene, sa Randi Weum, og det var overraskende nok nestlederen i Kringkastingsrådet, Olav Brunvand. At Brunvand hadde tette bånd inn mot miljøer som drev med overvåkning og etterretning var noe ingen sa høyt, men som mange med kjennskap til sikkerhetstjenesten anså som svært sannsynlig. Da andre rådsmedlemmer, i første rekke Ingjald Ørbech Sørheim, på er seinere råds møte spurte om hva i all verden Brunvand gjorde i klipperommet denne januardagen i 1971, svarte Brunvand at han helt tilfeldig hadde truffet en NRK-medarbeider som hadde invitert han til å se dokumentaren sammen med sikkerhetsfolkene.

Bare noen dager etter at hysj-hysj-folkene og Olav Brunvand hadde sett programmet om Selmer Nilsen, ble det stanset av kringkastingssjef Hans Jacob Ustvedt. Begrunnelsen var ikke at programmet kunne skade rikets sikkerhet, men «av hensyn til Selmer Nilsens familie». Programskaperen Ivar Enoksen karakteriserte beslutningen som latterlig all den tid programmet bidro til å nyansere bildet av Selmer Nilsen som en kynisk spion for Sovjet. Programmet ble deretter låst ned i NRKs arkiv og først vist 37 år seinere, i 2009, da NRK2 hadde en temauke om spionvirksomhet.

Men så kom den svenske versjonen

Historien om Selmer Nilsen, U2-affæren og NRK var slett ikke over i 1971. Også svenskene hadde fått med seg at NRK hadde stanset den omstridte spionfilmen. Nå henvendte SVT seg til frilansjournalist Enoksen og ba om å bruke hans råmateriale til å lage en svensk versjon av den spennende historien. Enoksen sa ja og snart var den svenske dokumentaren «Spionen som aldri kom» klar for visning. Dermed kom den følsomme U2-saken på nytt opp i full bredde. En del av filmen handlet også om hvorfor NRK hadde stanset den opprinnelige dokumentaren i 1971 og to av medlemmene i Kringkastingsrådet var blant de som var intervjuet. Den ene var Olav Brunvand, den andre var Ingjald Ørbeck Sørheim. Også daværende forsvarsminister Nils Handal og Høyres Paul Thynnes ble intervjuet i det svenske programmet.

Filmen ble vist i både Sverige, Danmark og Finland. Da også NRK ble tilbudt det svenske programmet fikk NRKs ledelse på ny den varme poteten i fanget. Kunne NRK nok en gang avvise programmet som tross alt handlet om *norske* forhold og som nå hele Norden hadde sett? Denne gangen sa kringkastingssjefen ja, programmet ble vist til store protester fra bl. a. Olav Brunvand, forsvarsminister Nils Handal og Thynnes. Alle tre mente at de var blitt utsatt for kryssklipping i den svenske versjonen og at uttalelsene som de hadde gitt ble helt feilaktig gjengitt.

Olav Brunvand var rasende, ikke minst på kringkastingssjefen som hadde sagt ja til å sende programmet og tok saken opp i Kringkastingsrådet på vårmøtet i 1973. Han mente at NRK hadde brutt alle program-etiske retningslinjer ved å vise et program der flere medvirkende hadde protestert. Elster forsvarte seg med at filmen allerede var vist i hele Norden og at NRK ville svikte sitt samfunnsansvar ved ikke å vise en avslørende dokumentar om U2-affæren som tross alt var en av de mest dramatiske hendelsene i norsk etterkrigshistorie. Elsters beslutning fikk full støtte av de rådsmedlemmene som representerte venstresiden i rådet, anført av juristen og seinere ekspedisjonssjef Ingjald Ørbeck Sørheim.

Ørbeck Sørheim og Brunvand tilhørte samme parti, men på hver sine ytterfløyer. De var stadig i tottene på hverandre, særlig når temaet var politikk. Og, som historiker Hans Fredrik Dahl skriver i sin bok om NRKs historie, den egentlige årsaken til at Brunvand og mesteparten den konservative norske pressen ville stanse de to spionprogrammene, var ikke hensynet til Selmer Nilsens familie eller presseetikken, men at begge dokumentarene kunne oppfattes som et anti-amerikansk angrep på norsk basepolitikk. Det igjen kunne tjene en hensikt, nemlig støtte til kampanjen Norge ut av NATO.

Diskusjonene i Kringkastingsrådet fikk stor oppmerksomhet i pressen på 70-tallet, enten temaet var kontroversielle spionfilmer, venstrevridde journalister eller svenske Badjävlar.

Aldri seinere skulle møtene i rådet bli mer motsetningsfulle og omdiskuterte enn de fartsfylte seansene i første halvdel av 70-åra.

1980- 1989: SMULERE FARVANN FOR RÅD OG NRK

Ny kringkastingslov

I juni 1980 vedtok Stortinget den første Kringkastingsloven siden 1933. Kringkastingsrådet fikk ytterligere to stortingsoppnevnte medlemmer slik at tallet totalt kom opp i hele 25 medlemmer. Rådets instruks og oppgaver blir for første gang nedfelt i selve loven. Fortsatt skulle hovedoppgaven til Kringkastingsrådet være «å drøfte og uttale seg om hovedlinjene i programvirksomheten til Norsk Rikskringkasting». Rådet ble på 80-tallet først ledet av sjefsredaktør Tim Greve (1982-1985) og deretter av daværende direktør i Datatilsynet, Helge Seip (1986-1989).

Allerede året etter at loven ble vedtatt, beslutter regjeringen å endre den ferske Kringkastingsloven slik at det kan åpnes for forsøksdrift med ikke-kommersielle nærradioer i Norge. NRK-monopolet var i ferd med å bli brutt. På det meste blir det gitt over 200 konsesjoner for nærradiodrift utover på 80-tallet. I spissen for frislippet sto landets aller første kulturminister Lars Roar Langslet.

Klagenemnda for kringkasting

Samme år, i 1981, oppretter også Regjeringen et helt nytt organ, Klagenemnda for kringkasting. Nemnda hadde som oppgave å ivareta publikums interesser og «...prøve ut om programmer sendt av NRK hadde behandlet noen utilbørlig eller om privatlivets fred var blitt krenket». Nemnda var en slags parallell til avisenes Pressens Faglige Utvalg (PFU). Klagenemnda skulle bestå av 5 medlemmer og ble først ledet av advokat Astrid Lund (1981-1987) og deretter av lagdommer Ragnhild Dæhlin (1988-1997). Erfaringene skulle vise at klagenemnda fikk relativt få saker å jobbe med og i 1997 ble det derfor besluttet å legge den ned hele nemnda og i stedet inkludere NRK inn under PFUs regime.

Dynastiet, et underholdende makkverk

En av de mest omdiskuterte programseriene på 80-tallet, var den amerikanske såpeoperaen Dynastiet, sendt første gang i NRK 7. mai 1983. Sentralt i serien sto oljemilliardæren Blake Carrington, hans vakre kone Krystle og ikke minst hans ondsinnede ekskone Alexis. Serien ble raskt et stort samtaleemne blant publikum og i pressen. Enten elsket man serien eller så hatet man den. Dynastiet ble også snart mat for både i Kringkastingsrådet og Programutvalget for fjernsyn.

Mest kritisk til serien var, ikke overraskende, rådsmedlem og forfatter Jon Michelet som mente serien var hauset opp av både NRK, Programbladet og ikke minst i ukepressen. - Til og med amerikanerne ville ha ledd av den overdådige og kvapsete forhåndsomtalen denne tanketomme serien har fått av NRK, sa Michelet. Høyremannen Kjell Hanssen hadde et litt mer avslappet forhold til Dynastiet og kalte serien et makkverk, men et «underholdende makkverk til forskjell fra kjedelige makkverk». – Menneskene i serien er ikke bare pappfigurer, men de er råtne pappfigurer, fortsatte Hanssen som i likhet med de øvrige utvalgsmedlemmene mente serien burde innstilles av NRK.

Heller ikke Filmavdelingens egen leder, Rigmor Rodin, likte serien noe særlig. – Når NRK likevel har kjøpt inn serien, skyldes det ikke minst et kolossalt press fra publikum, sa Rodin som ga Jon Michelet indirekte skylda for ufrivillig markedsføring fordi han hadde kritisert serien nord og ned på oktobermøtet i Bergen i 1983. Michelets slakt av Dynastiet og Filmavdelingens innkjøpspolitikk generelt hadde nemlig ført til en av de heftigste mediedebattene på hele 80-tallet.

Etter at alle medlemmene i Programutvalget hadde ment noe om Dynastiet på oktobermøtet, ble følgende uttalelse vedtatt: «Kringkastingsrådets programutvalg har i dag, den 14. oktober, drøftet fjernsynsserien Dynastiet. Det var bred enighet i utvalget om at NRK ikke bør fortsette serien utover de 15 innkjøpte programmene som fortsatt gjenstår».

Det hører med til historien at NRK i stedet lyttet til den tabloide delen av befolkningen og fullstendig neglisjerte rådene fra det enstemmige Programutvalget. Dynastiet fortsatte i ytterligere 5 år. Først 14. desember 1988 ble siste program i historien om Krystle, Alexis og Blake sendt i beste sendetid på sein lørdagskveld i NRK.

Ny reklamedebatt i Kringkastingsrådet.

Utover på 80-tallet ble det lansert flere forslag om at Norge burde få en ny riksdekkende TV-kanal i tillegg til NRK1. Om den nye kanalen skulle ligge i eller utenfor NRK, var på den tida ikke det avgjørende. Planene strandet hver gang på grunn av manglende finansiering. Det kom derfor som en overraskelse at en kulturminister utgått fra Arbeiderpartiet, Hallvard Bakke, i 1988 fremmet forslag om at en ny TV-kanal, enten i eller utenfor NRK, delvis burde finansieres med reklame i «moderkanalen» NRK1. Helt konkret hadde regjeringen regnet ut at 20 minutter TV-reklame hver kveld i NRK1 ville innbringe rundt 300 millioner kroner i løpet av et år.

Forslaget ble lagt fram på Kringkastingsrådets møte i Trondheim i april 1988. Saken utløste en flere timer lang og forvirrende debatt i rådet. Medlemmene skulle både diskutere behovet for en ny TV-kanal, om den burde ligge i eller utenfor NRK, om den burde ha base i eller utenfor Oslo og om den eventuelt burde finansieres ved reklame i NRK1. Rådsmedlem og kultureddaktør i Dagbladet, Hans Fredrik Dahl forsøkte å være strukturert og ville først kun snakke om reklame i NRK. Og han talte varmt for et fortsatt reklamefritt NRK1, uansett om en ny tv-kanal havnet i NRK eller ikke. - I over 50 år har lisensfinansiert kringkasting utviklet en stil, en form, en tone, en etikk som ligger dypt festet i all vest-europeisk kringkasting. Å rive ned dette byggverket vil bare skape bråk og gi langsiktige ødeleggende virkninger. 20 minutter reklame hver eneste kveld i NRK1 vil være det samme som om Nasjonalgalleriet plukker ned hvert tiende kunstmaleri av veggene og erstatter disse med reklameplakater, avsluttet Dahl.

De fleste andre rådsmedlemmer sluttet seg til Hans Fredrik Dahls synspunkter, selv om høyrepolitikerens Hans Henrik Ramm var mer nyansert. - Vi må tilpasse oss publikums behov og ikke bevege oss inn i framtida med ryggen først, sa Ramm. - Ønsker vi en ny TV-kanal her i landet og det ikke finnes andre måter å finansiere den på enn ved reklame, ja da må vi også ta konsekvensen av det, argumenterte Ramm.

Overraskende nok var det kringkastingssjef Bjartmar Gjerde som likte ideen om reklame i NRK1 best. – Skal vi ha en ny TV-kanal i NRK og samtidig bygge ut distriktsfjernsynet, finnes det ingen andre løsninger enn reklame, sa Gjerde, som viste til at kulturministeren flere år på rad hadde uttalt at lisensen nå hadde nådd taket. Gjerde fortalte også at mange andre vesteuropeiske kringkastere allerede baserte inntektene sine på kombinasjonen lisens og reklame. NRK-sjefen skremte også forsamlingen med utviklingen i Australia der den lisensfinansierte allmennkringkasteren ABC nesten hadde gått til grunne fordi ABC hadde overlatt hele annonsemarkedet til de to kommersielle hovedkonkurrentene. ABC var nå nede på en markedsandel på under 10 %, og var i ferd med å halvere arbeidsstokken, sa Gjerde og spurte retorisk om rådets medlemmer ønsket en tilsvarende utvikling i NRK.

Rådets leder, Helge Seip oppsummerte den springende debatten på følgende måte:

- Kanskje har man satt en litt for åpen ramme om denne debatten, men jeg registrerer i hvert fall at allergien mot reklame i etermedia later til å ha blitt vesentlig svekket i løpet av møtet.

Hvorvidt NRKs ledelse ble noe klokere av den 3 timer lange reklamediskusjonen på rådsmøte i Trondheim, var vel mer tvilsomt. Uansett, fire år seinere, i 1992, kom en ny riksdekkende fjernsynskanal i Norge, utenom NRK, finansiert med reklame og med base i Bergen (se neste kapitel).

1990 – 1999: NRK EKSPANDERER – RÅDET HALVERES

Et kringkastingråd også for TV2

I 1990 kommer en ny stortingsmelding om en ny fjernsynskanal. Denne gangen var det ingen tvil om plassering og finansiering, kanalen skulle hete TV2, være riksdekkende og finansieres av reklame og legges utenfor NRKs ansvarsområde, og med hovedbase i Bergen. I innstillingen fra Syse-regjeringen ble det også foreslått at Kringkastingrådet skal overta som rådgivende organ for TV2.

Forslaget blir gjenstand for en omfattende debatt i Kringkastingrådet i mai 1990. Et enstemmig råd, med full støtte fra daværende kringkastingssjef Einar Førde advarte på det sterkeste mot en slik løsning. Førde mente det var en viktig forskjell mellom NRK og TV2: - NRK er samfunnseigd og samfunnstyrt og lever av ein skatt, medan TV2 skal vere privateigd og leve av reklame. Det vil vere umogleg å operere med eit rådgjevande organ for to så ulike institusjonar, sa kringkastingssjefen. Flertallet i Stortingets kulturkomite skrotet deretter regjeringens forslag. Kringkastingrådet forble «i NRKs eie».

I rådsmøtet hadde også Kringkastingrådet foreslått også at Klagenemnda for kringkasting også måtte omfatte TV2s programmer, og slik ble det.

Kringkastingrådet halveres

I april 1992 vedtar Stortinget nok en lov om Kringkasting. Loven får store konsekvenser for Kringkastingrådet som blir redusert fra 25 til 14 medlemmer. Endringen blir innført fra 1994 når inneværende råds funksjonsperiode går ut. I tillegg blir begge programutvalgene lagt ned for godt. Ordningen med programutvalg hadde vart helt siden 1933. Kringkastingrådet skal ikke lenger spille ball med de to fagutvalgene for radio og fjernsyn og får nå alene ansvar for hele NRKs programtilbud i radio, fjernsyn og etter hvert på nettet.

Møtene i Kringkastingsrådet åpnes helt for presse og publikum, med unntak av den avsluttende posten på dagsorden som kalles «NRK-ledelsens interne informasjon til Kringkastingsrådet». Seinere på 90-tallet starter også lydoverføring av møtene via NRKs egne nettsider. Ledere for Kringkastingsrådet på 90-tallet blir universitetsrektor Ole Danbolt Mjøs(1990-1993), advokat Ellen Moe(1994-1997) og redaktøren i Nordlys, Ivan Kristofersen (1998-2001).

NRK i alle kanaler

Etter at de to riksdekkende kommersielle konkurrentene TV2 og P4 kommer på banen i henholdsvis 1992 og 1993, blir også fokuset noe mindre på NRK. Følgelig avtok også noe av interessen rundt Kringkastingsrådets virksomhet.

Men NRK lå ikke på latsida av den grunn. For å møte den nye konkurransen ble 90-åra kanskje det tiåret at NRK tok flest nye strategiske grep på programsiden. Trekanal-radioen blir etablert i 1993, hele 9 nye regionale fjernsynssendinger kom på lufta i perioden 1992-1996, den nye fjernsynskanalen NRK2 ser dagens lys i 1997 og flere nye digitale radiokanaler, bl.a. NRK Klassisk(1995) og Alltid Nyheter(1997) settes i gang. Også NRK sitt nye tilbud på nettet via www.nrk.no startet opp på 90-tallet.

I Kringkastingsrådet får NRK mye skryt for gjennomføringen av flere store arrangementer som OL på Lillehammer i 1994 og den europeiske finalen i Melodi Grand Prix i Oslo i 1996.

Da språket sprakk i NRK

Det var først på januarmøtet i 1996 at temperaturen igjen steg noen grader i et rådsmøte. Rådet skulle diskutere en gjenganger, nemlig språket i Norsk Rikskringkasting. Den tidligere språkkonsulenten i NRK, professor Finn Erik Vinje var hentet inn som innleder.

Vinje var ikke nådig og åpnet med å si at når han hørte på NRK i dag var det åpenbart at det var fint lite han selv hadde fått utrettet som språkkonsulent 80-tallet. – De fleste som snakker i radioen lar humla suse. Programlederne legger hverken vekt på diksjon, energisk artikulasjon eller avpasset tempo. Det forte og uflidde samtalspråket er i ferd med å ta overhånd, sa Vinje og advarte sterkt mot for løse tøyler. - NRK har jo sine språkregler, det blir derfor galt når enkeltmedarbeidere insisterer på å fremme sin egen personlighet gjennom å praktisere egne språkvaner i riksdekkende sendinger. Noen i NRKs ledelse må snart si fra, avsluttet Vinje.

Det ble en lang diskusjon i rådet, særlig om bruken av dialekter kontra bruken av et normalisert bokmål eller nynorsk. Vinjes kritikk fikk stor støtte blant flertallet av rådsmedlemmene. Likevel var det noen som mente språkprofessoren hadde vært for streng. Blant disse var Senterpartiets Lars Velsand. Han var han glad for dialektenes inntogsmarsj i NRK og advarte mot det han kalte den sentrale språk-sila som nyhetsdeskene i Oslo praktiserte for å skille ut gode nyhetsinnslag med sterk lokal profil.

En som kanskje burde ha gått i skyttergraven etter Vinjes nådeløse kritikk, var kringkastingssjef Einar Førde, men det gjorde han ikke. Tvert i var han helt enig med professoren og gikk faktisk enda lenger: -Det språklige forfallet blir bare verre og verre i NRK, sa sjefen sjøl. Og hvorfor blir det slik? – Jo, sa Førde, først og fremst fordi det blir stadig flere og lengre direktesendinger som ikke er manusbundet, i tillegg har NRK rekruttert

mange nye unge medarbeidere som er stolte av sin bakgrunn, sa Førde som overlot til radiodirektør Tor Fuglevik å holde forsvarstalen.

Og radiodirektøren fortalte at NRK allerede hadde utviklet en stor og avansert verktøykasse for å røkte språket. Verktøykassa inneholdt alt fra plakater, fengende slagord, språkpriser, språktester og egne kurs. Fuglevik lovet til slutt, dyrt og hellig, at alle medarbeidere som snakket i NRKs sendinger, fra nå skulle få et inngående kjennskap til den språklige verktøykassa.

Jan Garbarek – nå også som musikktyv

To år etter språkdebatten i 1996 kom en noe spesiell sak på rådets bord. En av landets mest kjente musikere internasjonalt, saksofonisten Jan Garbarek hadde sendt klagebrev til Kringkastingsrådet. I et kulturprogram i P2 var det blitt satt fram påstand om at Garbarek hadde stjålet tradisjonsmusikk uten å oppgi noe kilde for musikken og langt mindre betalt vederlag til opphavsmenn eller deres arvinger. Garbarek var i harnisk over påstandene og sa at alle hans komposisjoner var «suget ut av eget bryst». NRK hadde tilbudt ham tilsvarende plass i et seinere P2-program, noe han avviste.

Flere av rådsmedlemmene var kritiske til NRKs behandling av den kjente musikeren uten at det ble vedtatt noen egen uttalelse. Flere rådsmedlemmer minnet også om at dette var en enkeltsak som strengt tatt ikke handlet om «hovedlinjene i NRKs programvirksomhet» og følgelig ikke hørte hjemme på rådets bord. NRK var nå innlemmet i PFU-ordningen og klagen fra Garbarek passet nok bedre der, ikke minst fordi spørsmålet om kildesjekk, samtidig imøtegåelse osv. var sentralt i klagebrevet fra Garbarek.

Det hører med til historien at Garbarek-klagen ble behandlet av Pressens faglige utvalg seinere i 1998 og der ble NRK felt på alle punkter med det følge at NRK måtte beklage saken på «synlig plass i sine sendinger».

Etter Garbarek-saken innførte også Kringkastingsrådet en egen praksis som gikk ut på at rådet skulle vike når klagebrevet var sendt til både Kringkastingsrådet og Pressens faglige utvalg. Denne praksisen har, med få unntak, vært fulgt helt fram til i dag.

2000- 2009: FÆRRE KLAGER -MINDRE OPPMERKSOMHET

Midtøsten og P1-musikken

Det var langt mellom de store kontroversielle sakene i Kringkastingsrådet i det første tiåret etter tusenårsskiftet. Riktignok hadde rådet en grundig debatt om NRKs Midtøsten-dekning i 2007, anført av en alltid like kritisk Halgrim Berg. Kravet om mer norsk og mindre engelsk musikk i P1 var også en gjenganger og mange med hørselsvansker klaget over at sjenerende bakgrunnsstøy gjorde det vanskelig å få med seg det som ble sagt i både radio og tv. Som et svar på musikkritikken opprettet NRK noen år seinere den nye radiokanalen P1+ slik at «gæmlisene» fikk tilbake den norske musikken de hadde savnet. Klagene på dårlig hørbarhet møtte NRK ved bl.a. å etablere det såkalte Hørbarhetsutvalget etablert. Utvalget skulle

foreslå tiltak for NRKs egne ansatte som skulle bidra til redusere sjenerende støy i verbalprogrammer.

Rådet ga også nyhetsavdelingen i NRK velfortjent kritikk for sin seine agering i forhold til terrorangrepet 9/11 i New York og tilsvarende velfortjent ros noen år seinere for dekningen av den andre store nyhetshendelsen dette tiåret, tsunamien i det Indiske hav.

Et råd i skyggenes dal

Ellers rådet det stort sett fred og fordragelighet i Kringkastingsrådet inn i det nye tusenåret. Klagebrevene fra publikum ble færre, det var få kontroversielle saker på dagsorden, pressen refererte sjelden fra møtene og etter hvert mistet også rådets egne medlemmer noe av interessen. Fraværet på rådsmøtene kunne enkelte ganger ligge helt opp mot 40-50 %. Referatene fra møtene var ofte preget av NRKs egne ledere som holdt sine skreddersydde foredrag om alt fra digitale satsninger, interne omorganiseringer og forpliktelsene i allmennkringkasteroppdraget. En revitalisering av rådet ble derfor tema på flere møter, uten at det resulterte i så mange håndfaste tiltak.

Den labre interessen for Kringkastingsrådet ble også tema i en skarp kronikk som varamedlem og kulturredaktør Cathrine Sandnes skrev i Dagsavisen i 2005. Der stilte hun spørsmål ved hele rådets berettigelse og etterlyste en langt mer dynamisk møteledelse, som på denne tida var SVs Kjellbjørg Lunde. I tillegg krevde hun flere kontroversielle, eksterne innledere som en motvekt til NRKs egne foredragsholdere og sist men ikke minst hadde hun sett seg lei på det hun kalt «rådsmedlemmenes altfor mye halleluja overfor NRKs ledelse».

Servilt og utilslørt kameraderi

Muligens hjalp skjenneprekenen fra Cathrine Sandnes noe, for på et påfølgende møte i Kringkastingsrådet i mars 2005, fikk både NRK og programleder Viggo Johansen så hatten passet etter et intervju med TV Norge-programlederen Hallvard Flatland. Flatland var nettopp blitt dømt for ulovlig å ha satt opp et anneks på hytta på Tjøme, noe særlig tabloidene mesket seg i. – Selve iden bak innslaget i Redaksjon En, forklarte Dagsrevy-sjefen, var å høre Flatlands egen versjon av fallet fra populær programleder til økonomisk kriminell. Men NRKs forsvarstale gjorde lite inntrykk på rådets medlemmer som slaktet intervjuet som servilt, utilslørt kameraderi og forsøk på å hvitvaske en tidligere NRK-kollega.

2010 – 2016: SOSIALE MEDIER OG NYE KLAGESTORMER

Klageboksen bare et tastetrykk unna

Etter noen år med relativt liten oppmerksomhet, kom rådet på nytt i fokus i åra etter 2010. Den nye digitale hverdagen, ikke minst med framveksten av sosiale medier, gjorde det langt lettere å klage til Kringkastingsrådet. Rådets klageboks lå bare et tastetrykk unna og på Facebook, Twitter og diverse bloggspalter ble det lagt lenker direkte til rådets digitale klageskjema. I tillegg sørget de sosiale mediene for at budskapet fra misfornøyde lyttere og seere ble spredt langt raskere og ikke minst langt «bredere» enn noen gang før.

Begrepet klagestorm kom snart til heder og verdighet igjen. Mens rådet mottok drøyt 100 klagebrev i gjennomsnitt i perioden fra 2000-2010, økte tallet til flere tusen klager i toppåret

2015. Bak skredet av reaksjoner sto ofte interesseorganisasjoner som f.eks. Med Israel for fred, Partiet Rødt, Kvinnefronten, La Ulven Leve eller spontane Facebook-aksjoner som raskt ble dannet i protest mot enkeltprogram eller enkeltmedarbeidere.

La Drømmehagen leve

Den første følingen med det nye fenomenet fikk det ferske Kringkastingsrådet i 2010. I sitt aller første møte ble rådet konfrontert med en hel armada av klager fra frustrerte småbarnsforeldre som krevde programmet «Drømmehagen» gjeninnsatt i programskjemaet. Kravet hadde også fått mer enn 30 tusen «likes» på Facebook. Et lett forvirret råd, der majoriteten av medlemmene nok hadde lite kjennskap til dynamikken i de sosiale mediene, våget ikke annet enn å oppfordre NRK om å ta klagen på alvor å sette Drømmehagen inn i programskjema igjen. Det til tross for at NRK allerede hadde sendt programserien hele 5 ganger i reprise de siste åra!

Og bunken vokste kjempehøy

Seinere skulle klagebunkene vokse seg enda høyere. To programserier om ungdom og seksualitet, først Trekant og seinere Pubertet, skapte mye engasjement i befolkningen. Bråk ble det også etter Thomas Seltzers pornostunt med Kari Jaquesson og da NRK utelot partiet Rødt fra Partilederdebatte protesterte med enn 700 mennesker. Rådet fikk også flere hundre klager på beslutningen om å nekte en nyhetsoppleser å bruke et korssmykke under sendingen. Enda flere seere reagerte på dokumentaren om ulvene i Østmarka og da NRK besluttet å ta programmet DJ Friendly av lufta sørget en Facebook-aksjon for nærmere 500 protestbrev til Kringkastingsrådet.

Rådet fikk nå en ny utfordring, hvordan skulle rådet rent praktisk håndtere tusenvis av klager og hvordan skulle kommunikasjonen mot alle klagerne foregå? Utfordringen ble stor, både i forhold til rådets begrensede møtetid, men også i forhold til kapasiteten til rådets sekretariat. De fleste klagen ble derfor bare summarisk registrert – og referert – i rådsmøtene og klagerens forventninger til Kringkastingsrådet ble nok for en stor del ikke innfridd.

Da Jimmie Åkesson besøkte Skavlan

Det hele toppet seg på april møtet 2015. I det siste Skavlan-programmet før påsken var partilederen for Sverigedemokratene, Jimmie Åkesson invitert for å snakke om både seg selv og om partiet han ledet. Skavlan stilte tøffe spørsmål til Åkesson som fortsatt var sykemeldet etter å ha møtt veggen året før. Reaksjonene lot ikke vente på seg, i løpet av den kommende uka registrerte rådets sekretær hele 3700 illsinte klagebrev. Nesten alle, uten unntak, mente Skavlan hadde oppført seg både hjerterått og uhøflig overfor en gjest som åpenbart ikke var friskmeldt.

Mer enn 20 journalister og fotografer stuet seg sammen i rådets møterom 27. april for å få med seg Skavlans forsvarstale og en forventet kritikk fra rådsmedlemmene. Skavlan sa han angret ingen ting og fortalte at det var Åkesson selv som hadde tatt initiativ til intervjuet. Kringkastingsrådet greidde heller ikke å samle seg om noen felles uttalelse og det hele munnet ut i at rådets leder ba NRKs ledelse notere seg argumentene som hadde kom fram i løpet av diskusjonen.

Satire i Kringkastingsrådet

Skavlan-saken i 2015 utløste også en annen diskusjon i mediene, nemlig om rådets rolle og berettigelse. Var det Kringkastingsrådets oppgave å vurdere kvaliteten på et enkeltintervju i Skavlan? Nei, mente mange og hevdet at det snart 85 år gamle rådet hadde overlevd seg selv. Kritikken forsterket seg ytterligere i november samme år da rådet, noe overraskende, oppfordret NRK om å dyrke fram et satiremiljø med ståsted på den politiske høyresida. At rådet i et tidligere møte hadde slått fast at det burde være høyt under «satiretaket» i NRK, hadde alle glemt. Det var uttalelsen om høyrevridd satire som alle husket.

Avisredaktører, politikere og et skred av samfunnsdebattanter sto nå i kø for å kreve rådet nedlagt, en gang for alle. I løpet av de to nærmeste dagene etter «satiremøtet» i november 2015 ryddet samtlige av de største avisene i landet plass i sine lederspalter med ett felles budskap: Legg ned Kringkastingsrådet! Det norske kommentariatet moret seg kostelig i kjølvannet av satireuttalelsen::

Harald Stanghelle i Aftenposten: *Endelig kom Supperådet i aktualisert utgave.*

Gunnar Stavrum i Nettavisen: *Og der tikket inn årets mest absurde nyhet!*

Anders Giæver i VG: *Jeg var helt overbevist om at rådets uttalelse i seg selv var satire, og måtte kontakte NRKs infoavdeling for å få den bekreftet.*

Sven Egil Omdal i Stavanger Aftenblad: *Rådet ber NRK bygge opp et satirisk miljø på høyresiden. I tillegg til Kringkastingsrådet?*

Omstridt og utskjelt

Diskusjonen om rådets framtidige liv i november 2015 viste minst to ting. For det første at det knapt finnes noe annet offentlig råd eller utvalg her i landet som er mer omdiskutert, omstridt og utskjelt enn Kringkastingsrådet. Unntak er kanskje Nobelkomiteen. Den store oppmerksomheten om Kringkastingsrådet er nesten som et paradoks å regne all den tid rådet er fullstendig uten makt. Rådet skal i følge instruksjonen kun skal være et rådgivende organ for NRK. Kringkastingsrådet har med andre ord ingen makt eller myndighet, hverken til å bøtelegge NRK, sette kringkastingssjefen i fengsel eller kreve programmer gjeninnsatt.

Når Kringkastingsrådet likevel engasjerer, og irriterer, såpass mye som det gjør, kan nok det skyldes at mediebransjen har en tendens til å være mest opptatt av det som ligger nærmest deres egne beiteområder. Og Kringkastingsrådet virkefelt ligger så å si midt opp i mediens egen norske andedam. I tillegg har det sikkert også spilt en vesentlig rolle at Kringkastingsrådet fortsatt er det eneste eksterne uavhengige organet som kan håndtere – og diskutere - publikums mange reaksjoner på landets største og viktigste medieinstitusjon.

Fortsatt liv laga etter 2016

Diskusjonen om rådets berettigelse er definitivt ikke ny. Den har dukket opp med jevne mellomrom helt siden 50-tallet. Den gang mente flere avisredaktører det var like godt å legge ned rådet alle den tid ingen visste hva som ble diskutert bak de lukkede dørene. Også på syttitallet var rådets framtid et hyppig diskutert tema. Da var det som regel NRKs egne medarbeidere som gikk i bresjen for å legge ned Kringkastingsrådet, ofte i frustrasjon over selv å ha fått kritikk av det samme rådet.

Skiftende regjeringen har derfor stadig blitt konfrontert med kravet om å legge det omstridte rådet. Gang på gang har konklusjonen blitt at det er behov for et organ som kan

tale publikums sak inn mot NRK ledelse. Heller ikke den ferske kritikken fra 2015 så ut til å påvirke politikerne i avgjørende grad. I mars 2016 samlet nemlig Stortingets kulturkomite seg bak en enstemmig NRK-melding der det mot slutten av meldinga slås fast at Kringkastingsrådet skal videreføres. Regjeringen ble riktignok oppfordret til å foreslå «en avgrensning i Kringkastingsrådets mandat». Hva denne avgrensingen konkret vil innebære, er i skrivende stund (januar 2017) ennå ikke avklart.

Det betyr at det fortsatt vil være behov for det omstridte rådet med de mange kreative tilnavnene: Supperådet, amatørklubben, snakkemaskinen, misforstått kontrollorgan, politisk synseråd, foredragsholdernes landsmøte og humoristenes landsforening!

xxx